

- kové revue, roč.X/.
 - Po roce ... Zvláštní sešit časopisu pokrokového studentstva, XVII, 1914. /Zde též soupis Čadkových článků a projevů z let 1903-13/.
 - Jaroslav Werstadt, O nedožitém životě a nedobožovaném boji Gustava Čadka /1883-1913/. Minulostí Západočeského kraje VI, 1968, 49-50. Tam další literatura.
 - Augustin Šíp, Paměti I., kapit. VII. Život mimo univerzitu - politika - Gustav Čadek - směr radikálně pokrokový. Rukopis z r.1951.
- Soukromý majetek.

x

x

x

Příspěvek Spolku přátel vědy a literatury české v Plzni
k rozvoji české kultury v 2.polovině 19.století

Hana Dobrá

Spolkový ruch, který byl charakteristický pro šedesátá a sedmdesátá léta minulého století, se nevyhnul ani Plzni. Konstituce způsobila i v Plzni zřejmý obrat v zakládání spolků. Tak byla roku 1862 založena Měšťanská beseda a téhož roku zpěvácký spolek Hlahol, o rok později Sokol. Roku 1878 v Plzni vznikl Spolek přátel vědy a literatury české, podle vzoru prvního českého literárního spolku v Chrudimi. Podle slov svého

zakladatele Františka Schwarze^{1/} si vytkl za cíl obracet veřejnost k písemnictví a své členy vést k vědeckým a literárním pracím, vydávat je a nadto pak šířit vzdělanost a utužovat národní vědomí. Šlo tedy o jisté dovršení národně obrozeneckých snah, po řadu předchozích desetiletí tu zaostávajících za soudobým českým vývojem, nyní organizačně stmelěných a orientovaných mladočesky.

Ve stanovách spolku bylo uvedeno: "Spolek přátel vědy a literatury české v Plzni má za účel pěstovati vědu a literaturu českou vůbec a zvláště, pokud sloužiti budou potřebám a zájmům tohoto města a kraje, podporovati vše, co v té příčině ku povznesení vědy a literatury české povede..."^{2/} Spolek měl pět odborů: literárně umělecký, vzdělávací, historický, právnícký, přírodovědecko-technický. /Poslední měl přispívat k přírodnímu výzkumu západních Čech a využíti přírodních sil./

Na prvním řádném valném shromáždění dne 28. září 1878 byl zvolen předsedou okresní tajemník František Schwarz, který řídil spolek až do dubna 1902, čili dvacet tři a půl roku.^{3/} Spolek sdružoval většinu plzeňské české inteligence, především z řad profesorů /František Částek, Tůma Cimrhanzl/, dále lékaře Viléma Šela, ing. Františka Křižíka, redaktora Plzeňských listů Adolfa Srba a zakladatele Ruského muzea v Plzni Eduarda Valečku. Svými pěti odbory představoval jakýsi náznak místní akademie věd a umění. Plzeňský spolek vyvíjel hlavně činnost přednáškovou, publikační a kulturní, slavnostní

a vzpomínkové akce /zasazení pamětních desek buditeli Josefu Vojtěchu Sedláčkovi, prof.MUDr.Josefu Škodovi, který první vědecky zdůraznil učení o poklepu a poslechu a stal se zakladatelem fyzikální diagnostiky, a malíři Václavu Brožíkovi/. Ze spolku vyšel podnět k založení plzeňských muzí.^{4/}

Obsahově nejrozmanitější byly přednáškové večery, zvláště zpočátku prodchnuté snahami o slovanské sblížení /výklady prof.Františka Aloise Hory o polském spisovateli Kraszewském r.1879, redaktora Plzeňského obzoru Jana Hejreta o Puškinově životě a tvorbě r.1900, pražských odborníků, např.Eduarda Jelínka O literárních a společenských poměrech v Polsku r.1880, i slovanských hostů - téhož roku Bronislava Grabowského O vývoji literárního života v Čechách/. Přednáškové večery byly zpestřovány předcítáním rukopisů původních či překladatelských prací členů spolku, věnovaných literatuře a umění, především výtvarnému /např.výklady Antonína Šnajdaufa o uměleckých památkách Plzně, o Rembrandtovi, o významu Mikoláše Alše, přednesené v letech devadesátých/. Pozornost byla věnována i otázkám historickým, národohospodářským, statistickodemografickým /zde se mimo jiné uplatnily znalosti prof.Josefa Čipery, který v 80.letech vykládal o moderním malthusiánství/.^{5/}

V prvních letech trvání spolku bývaly téměř po každé přednášce zpívány sólové a sborové písně. Přibýly i produkce hudební a byly dokonce pořádány

samostatné hudební večery. Zpěvní produkce obstarával Hlahol, jehož dirigent Hynek Palla byl členem výboru spolku.^{6/}

Spolek vyvíjel i publikační činnost - edičně nejpozoruhodnější byly Pam+ti Šimona Plachého z Třebnice, vydané r.1883 Josefem Strnadem, který v jiné publikaci spolku podal výklad o plzeňském znaku. Mimořádný vědecký význam měl dvoudílný Listář královského města Plzně, pořízený rovněž Josefem Strnadem: první díl vyšel r.1891 nákladem spolku, druhý díl r.1901 nákladem Městského historického muzea. Jednatel spolku, František Alois Hora, profesor plzeňské reálky, básník, dramatik, byl autorem vlastivědné stati Na Úslavě napsané do souborných Ottových Čech.^{7/} Byl to horlivý polonofil, autor Česko-polského slovníku, Praktické mluvnice polské s čítankou, vedl rozsáhlou korespondenci s polskými spisovateli, zvláště Bronislavem Grabowským.

V letech sedmdesátých se Horovi přiblížil nadšenou propagací Ruska Eduard Valečka, který r.1879 založil v Plzni Ruské muzeum. Navštívil Rusko, Kavkaz a Sibiř, tehdy ještě málo známou, stal se autorem učebnice ruštiny, ruské konverzace, rusko-českých slovníků, napsal Orazy z ruských dějin. Ve své době byl považován za největšího znalce Ruska. Pozoruhodná byla Valečkova korespondence s Dostojevským.^{8/} Se jménem spolku je spojen i Karel Klostermann, v létech 1873-1908 profesor plzeňské německé reálky. Přednášel na besedách spolku o Někrasovovi, Lermontovovi a předčítal ze svých nových románů.

Z historického a literárně uměleckého odboru spolku vycházely také časté památkářské impulsy, které tenkrát vedly k záchraně nejceněnějších portálů bořených domů /např. Červené srdce/ v lapidáriu muzea, zřízeného na popud spolku a otevřeného r.1880.^{9/} O čtyři roky později byl na žádost spolku jmenován centrální komisí ve Vídni konzervátorem uměleckých památek profesor gymnázia Josef Strnad.

Spolek přispěl nemalým podílem také k vybudování plzeňských škol, zvláště v létech osmdesátých, kdy všechna jeho činnost směřovala k otevření nové vyšší dívčí městské školy - stalo se tak 3.března 1884.^{10/} Spolek se zajímal i o nové výzkumy zemí dosud neznámých - v roce 1880 na jeho pozvání v Plzni dvakrát přednášel dr.Emil Holub o své cestě po jižní Africe. V roce 1887 přednášel objevitel pramenů Eufratu a Tigridu Josef Wunsch, který působil v Plzni od roku 1886 jako profesor na průmyslové škole. O svých dojmech z cesty rovníkovou Amerikou hovořil roku 1895 Enrique Stanko Vráz.

Spolek se snažil působit i v oblasti divadla - o tom svědčí dramaturgicko-provozní výklad, přednesený ředitelem Pavlem Švandou ze Semčic na jedné z prvních spolkových schůzí. Téměř zároveň uveřejňovaly Plzeňské listy řadu bystrých úvah svého redaktora a člena spolku Adolfa Srba o významu divadla pro celonárodní dramatické umění a písemnictví i pro vývoj české národnosti v Plzni.

V plzeňském divadle hostovala řada významných čes-

kých herců - mezi nimi i Hana Kyapilová. Ta napsala 13.dubna 1895, několik dnů po svém prvním pohostinském vystoupení v roli Nory ve stejnojmenné Ibsenově hře, Spolku přátel vědy a literatury české: "Při svém pohostinském vystoupení v Plzni byla jsem vyznamenána i Vámi tak okázalým způsobem, že pokládám za svou povinnost, abych Vám srdečně z duše poděkovala. Poznala jsem v Plzni, že společenský život roste utěšeně a že zájem jeho pro umění je hlubší, než pouhá zdvořilost k pražské umělkyni."^{11/} O čtyři roky později zde vedli rozpravu o divadle Jaroslav Kvapil a Karel Kovařovic.

Při založení měl spolek 65 členů, od roku 1886 se počet ustálil na 155. V této době měla Plzeň zhruba 50 000 obyvatel, z nichž bylo 29 000 Čechů. Devadesát procent členů spolku tvořili středoškolští profesori, úředníci všech kategorií, advokáti, lékaři; měšťané, řemeslníci a obchodníci byli zastoupeni málo.^{12/} Spolek měl i čestné členy - prvním byl od roku 1879 dr.Emil Holub, dále první rektor české univerzity profesor Václav Vladivoj Tomek /1882/, básník Adolf Heyduk /1886/, malíř Václav Brožík /1886/ a další.^{13/}

Je zřejmé, že spolek měl oproti jiným literárním českým spolkům nepoměrně širší a obsáhlejší úkol i význam a vykonal pro rozvoj české kultury v Plzni velký kus práce.^{14/} Písemnosti vzniklé z činnosti Spolku přátel vědy a literatury české v Plzni, mezi nimiž jsou dopisy významných představitelů českého kulturního ži-

vota, jsou uloženy v Archívu města Plzně.

Poznámky:

- 1/ František Schwarz /1840-1906/ přišel do Plzně v roce 1864. Téhož roku založil české Plzeňské noviny, do nichž také přispíval Jan Neruda, jeho věrný přítel. Od roku 1865 se stal tajemníkem samosprávného okresu plzeňského, v letech 1883-1888 byl poslancem na zemském sněmu, v letech 1891-1903 říšským poslancem mladočeským. Srov.K.Jonáš, O životě a činnosti Františka Schwarze. Plzeň, Okresní zastupitelstvo plzeňské 1905.
- 2/ Padesát let Spolku přátel vědy a literatury české v Plzni 1878-1928. Plzeň 1928, s.11.
- 3/ Tamtéž, s.12.
- 4/ Dějiny Plzně II. Plzeň 1967, s.172.
- 5/ Padesát let Spolku přátel vědy...,s.50-66.
- 6/ Tamtéž, s.13.
- 7/ Dějiny Plzně II, s.173.
- 8/ Z.Růžek, Plzeň v česko-ruských vztazích. Minulostí Západočeského kraje I/1962, s.54-59.
- 9/ Dějiny Plzně II, s.161.
- 10/ Tamtéž, s.168.
- 11/ Spolek přátel vědy a literatury české v Plzni 1878-1950, karton 368, AmPl.

12/ Padesát let Spolku přátel vědy..., s.16.

13/ Tamtéž, s.16.

14/ V roce 1938 se Spolek přátel vědy a literatury české v Plzni spojil s dalšími spolky v Literárně umělecký klub a existoval až do roku 1950.